

El motí de les dones de 1918: la vaga de subsistències, per Soledad Bengoechea i María-Cruz Santos

Soledad Bengoechea i María-Cruz Santos, historiadores

La presència de les dones en la història ha quedat sovint amagada, fins i tot quan parlem de moviments polítics i socials que presumeixen d'igualitaris i "progressistes". El regne de la dona és la llar, aquesta ha estat la ideologia present a totes les capes socials i la seva contribució a la producció econòmica ha estat vista com a marginal i una "desgràcia" per la família en la qual la mare i esposa havia d'abandonar les seves principals obligacions per incorporar-se al teixit productiu, del què sortiria tan aviat com fos possible. La realitat però, és que la dona sempre ha format part d'aquest teixit i que la seva presència és tot menys marginal.

Precisament és aquesta mentalitat la que ha mantingut a l'ombra les protestes de les dones i que, quan s'ha fet visible la seva presència, hagi estat principalment en defensa de la família i gairebé sempre deixant-se conduir pels seus companys homes. Hi ha excepcions a aquesta norma i una d'elles és precisament la revolta de gener de 1918.

El que va començar com un de tants "rebomboris del pa" ben coneguts des de l'Antic Règim, acabarà convertint-se en una genuïna reivindicació femenina de la què restaran exclosos els homes durant 15 dies, al llarg dels quals canviarà el seu sentit d'aldarull una mica cec en una reivindicació que demanava un canvi global de la política del govern.

El desencadenant en concret fou la manca de combustible, carbó, que impedia cuinar els aliments i la carestia del qual ja feia anys que es deixava sentir. Per entendre la complicada situació per la què passava la classe obrera barcelonina cal parlar del context del moment.

Des de feia tres anys i mig, Europa es dessagnava en una guerra cruel i que directa o indirectament, involucrava tot el planeta. Espanya es va declarar neutral i es va mantenir al marge de les operacions bèl·liques però això no significa que l'enfrontament entre les potències centrals i la Triple Entesa no tingués repercussió a casa nostra. Catalunya i Barcelona molt particularment, foren molt directament afectades per dues raons, per la seva situació geogràfica, Barcelona era un dels ports més importants de la Mediterrània, i, a més, Catalunya era la regió més industrialitzada d'Espanya, com s'ha repetit moltes vegades. La nostra ciutat fou cobejada per tots dos bàndols i els negocis que es feren tant a casa nostra com en el conjunt de tota Espanya deixaren tant d'or que encara amb aquests beneficis es pagaren les mercaderies necessàries durant la guerra civil per part de la República. Moltes fortunes es feren en aquell moment i a la nostra ciutat és dit que els diners corrien com l'aigua. No per tots, de totes maneres. Ni era tan fàcil com s'ha pretès.

Les classes populars patiren la carestia de valent i, malgrat que els salaris van pujar, la misèria estigué present a moltes llars perquè els preus pujaren molt més ràpid que els salaris. De tot s'ha donat la culpa a què Espanya exportà tot el que era exportable, incloent-ne mà d'obra que anà a França a substituir els treballadors mobilitzats, i a la cobdícia dels acaparadors. Tanmateix el quadre és un xic més complicat.

La demanda de mà d'obra per part de les indústries barcelonines provocà una allau de nouvinguts que ompliren els barris populars buscant habitatge i d'aquesta manera els lloguers en aquests barris pujà de manera exponencial, en algunes ocasions quadruplicant i quintuplicant la quantitat inicial. Les queixes aniran pujant de to encara que la primera vaga no tindria lloc fins a 1922 [No fou Barcelona la primera ciutat on hi hagué una vaga de llogaters. La primera fou Baracaldo, 1905 seguida de Sevilla, Bilbao, Santa Cruz de Tenerife. A l'Argentina hi hagué una protesta d'aquest tipus el 1907 a Buenos Aires. I podríem continuar] però en aquest mes de gener de 1918, el dia 13, cristal·litzarà ja un Sindicat de

Llogaters per frenar la desmesura de les pujades i pel qual s'anava treballant des de feia temps.

Apart del problema del lloguer hi havia moltes més coses que dificultaven la vida de les classes treballadores: Els desmesurats preus de productes de primera necessitat, aliments i combustibles. Molta de la producció espanyola d'aquells anys era exportada cap als països bel·ligerants que pagaven preus més elevats que els que hi havia al mercat nacional. A Barcelona ja el 1915 es crearà la primera Junta de subsistències a proposta de la Cambra d'Indústria i presidida pel Governador civil. El Govern central trigarà encara tres anys a fer una llei per posar fre a l'augment del preu de les subsistències. Tot i això l'efectivitat d'aquestes mesures fou molt limitada. A Barcelona el governador, Sr. Auñón, Marquès de Pilares, juntament amb l'Ajuntament, posaren un preu límit o taxa [La mesura s'aplicà a totes les ciutats encara que s'anirà adoptant de forma independent d'una ciutat a un altra] a la majoria d'aliments i el carbó però aquesta ordenança ensopegà amb l'oposició de molts comerciants que es negaren a obeir-les. Arribats a 1918 la taxa s'establirà per llei i al mateix temps es prohibirà l'exportació de productes de primera necessitat. Totes aquestes mesures foren d'una efectivitat molt limitada. Hi havia més d'un motiu perquè totes aquestes ordres no arribessin a bon port.

Una causa la trobem en els interessos dels mateixos governants perquè ells eren els propietaris de la gran majoria dels productes que s'enviaven fora d'Espanya. Productors de cereals i d'olis, propietaris de mines, Álvaro de Figueroa, comte de Romanones, cap de govern des de 1915 fins a finals de 1917, era el propietari de les mines de fosfat del Marroc però també de la mina de plom més important de capital espanyol. És ben lògic pensar que aquests homes no anaven a legislar en contra dels seus interessos.

Tanmateix no podem obviar el fet de que les principals mines espanyoles estaven en mans foranies, Gran Bretanya i França principalment, per exemple les mines de plom de Penyarroya eren de capital francès. Tots dos bàndols feren un xantatge descarat als successius governs cada vegada que aquests intentaren prohibir o limitar les exportacions. Ho va fer Itàlia, que malgrat haver signat l'acord amb la Triple Aliança acabà declarant la guerra a Àustria, i que no venia els sulfats de Sicília, necessaris per a les vinyes si, a canvi, no subministràvem prou oli d'oliva, element essencial per fabricar les anilines que s'utilitzen en els explosius. Però principalment, depeníem de Gran Bretanya d'on es portava la major part de carbó de pedra, hulla, tan necessari per a la indústria i en concret per la indústria catalana. Els carbons de la península i el de Fígols en particular, eren combustibles de poc valor calorífic i, en conseqüència, poc recomanables per les fàbriques. A aquestes dificultats cal afegir la destrucció de vaixells per part d'Alemanya que posava greument en perill el comerç marítim. Durant la Gran Guerra Espanya, malgrat ser neutral, perdé més del 20% de la seva flota mercant com a conseqüència d'atacs patits en el mar. I des de 1917, hem d'afegir l'entrada dels Estats Units en la guerra, d'on arribava part del cotó [El cotó que usava la indústria catalana provenia principalment d'Egipte, sota control britànic, arribava per mar i, en conseqüència era objectiu dels submarins alemanys. Cal dir, de tota manera que a l'alçada de 1918, els alemanys ja consideraven objectiu militar pràcticament qualsevol vaixell que es mogués per la Mediterrània i que no respectaven ni tan sols les 2 milles que es consideraven aigües jurisdiccionals dels països respectius.] que feia servir la indústria catalana i la totalitat de les benzines o petrolis. No pot ser una casualitat que en aquests primers dies de gener i amb 24 hores de diferència, anessin 2 comissions a parlar amb el Sr. Auñón, primer una comissió d'industrials afectats per la manca de benzina que amenaçava de fer aturar l'activitat, i després els treballadors d'aquestes empreses que demanen solucions perquè la manca d'energia pot deixar-los al carrer.

A aquest panorama ja de per si difícil cal afegir els conflictes ferroviaris que dificultaran el transport intern. El 1916 hi haurà una vaga de ferroviaris que afectà en principi a la companyia de ferrocarrils del Nord i després s'afegirà la MZA, encara que en aquesta companyia les protestes no foren tan dures. Tancat en fals, el conflicte s'arrossegarà durant anys i serà recurrent en aquest període, precisament la vaga dels ferrocarrils precipitarà la vaga general que s'havia negociat entre la CNT i la UGT per l'estiu de 1917. I justament en aquest mes de gener, la Companyia del Nord, i sense que coneguem les raons, té aturats a

Galícia vagons que havien d'arribar a Barcelona amb cereals i altres provisions, però que allà s'estan mentre que a la ciutat l'augment del preu del pa sembla imminent. Arribats a mitjans de gener les protestes eren generals a tot el país, Madrid, València, Màlaga on la protesta acabà amb mortes i ferides. I també a la resta de Catalunya; els diferents Governadors civil prohibiren l'exportació d'aliments a altres províncies, tal és el cas de Lleida però també el de Girona.

Així les coses, Barcelona era amenaçada per la fam i el fred. Fred perquè estem en els dies més crus de l'hivern barceloní, després de Reis i, per les notícies dels diaris, sembla que era un any especialment rigorós. I no es troba carbó, el combustible universal en aquells anys per cuinar i escalfar les llars. I el que es troba és car, per sobre del preu de "taxa". Un preu que ha de pagar una població que ha vist multiplicar-se abusivament l'import dels seus lloguers, que ha vist com els aliments habituals a les seves taules: carn de cabrit, patates, bacallà, sucre, oli s'han convertit en productes de luxe, com aquell qui diu. Se sospitava que tots aquests productes eren acaparats pels detallistes, que esperaven que s'apugés el preu i que molts d'ells anaven a ser traslladats als països en guerra. Les queixes s'afegiran al greuge pels augments dels lloguers. Des de feia dies, tal com hem assenyalat, ja s'estava treballant en la creació d'un sindicat d'inquilins que precisament es formalitzarà en els dies que durarà la protesta i que demanava la rebaixa del 50 % de l'import d'aquests.

Mentrestant les protestes i aldarulls, especialment a les portes de les carboneries protagonitzats per dones s'anaven repetint. La freqüència i la intensitat d'aquests devia ser prou important perquè el 8 de gener ja hi ha una reunió de la Junta de Subsistències per tractar de l'augment de preus i, en particular, de l'actitud dels carboners que es neguen a respectar el preu de taxa i, en concret es multen a dues carboneries; entre els acords presos està considerar com infracció de la taxa no només vendre per sobre dels preus fixats sinó també estafar en el pes, una de les denúncies que trobarem constantment en les queixes que s'expressaran al llarg d'aquests dies. Coincideix aquest moment amb l'anunci que fan els forners de què les farines han pujat el seu preu i hauran de repercutir aquest augment en el preu del pa, no ho fan de moment, però l'amenaça està latent tot al llarg del conflicte.

El dia 10 de gener les protestes aleatòries i espontànies de les setmanes anteriors fan un primer salt qualitatiu perquè segons l'edició del matí de *El Diluvio*, del dia següent.

Serían aproximadamente las 10 de la mañana cuando una vecina de la mencionada calle [carrer d'Olmo] fijó en una pared un escrito invitando a todas las ciudadanas del mencionado barrio de Atarazanas a que acudieran al Gobierno civil de la provincia en gran manifestación de protesta contra los exorbitantes precios de las subsistencias y la negativa de los carboneros a vender el carbón a precio de tasa.

Començava una protesta que duraria fins al dia 26 del mateix gener quan el govern, incapaç de solucionar la situació, declarà l'estat de guerra al temps que destituïa al governador Sr. Auñón, marquès de Pilares.

La revolta, que els mitjans van voler veure al principi com espontània, sembla que estava preparada i organitzada per una militant del Partit Radical, Amàlia Alegre que, segons Lisa Lester Gordon, anava assessorada per una altra militant radical i periodista, Maria Marin [Encara que no sabem molt de la vida de Maria Marin, sí podem afirmar que durant la República ocuparà llocs de responsabilitat a la Diputació]. A la primera manifestació s'aplegaren 500 dones que anaren fins al govern civil i una vegada arribades a les portes, una comissió de 5 dones, encapçalada per l'Amàlia Alegre, pujà a parlar amb el marquès de Pilares reclamant que el carbó es vengués a preu de taxa, D'allà es dirigiren a veure l'Alcalde [Sembla interessant fer esment que l'Ajuntament tot just acabava de prendre possessió segurament el dia 1 de gener. El nou Alcalde era el Sr.Morales Pareja, actor nascut a Granada, afiliat al Partit Radical.]Totes dues autoritats van donar la raó a les manifestants, però el resultat pràctic fou migrat: moltes carboneries preferiren abaixar les persianes a vendre al preu estipulat. Just el dia abans hi hagué una reunió del governador amb els detallistes prohibint la venda del carbó vegetal a un preu superior a 3 pessetes l'arroba (al voltant dels 14,5 kg.) mentre que es negociava el preu de la llenya amb els productors de

carbó vegetal. A la tarda es va repetir la manifestació però ara les dones portaven els nens amb elles.

A partir d'aquest dia 10 les manifestacions i mítings es reproduïren cada dia, alhora que la protesta ja no es limitava al preu del carbó i s'afegien tots els productes de primera necessitat. Les dones recorrien els barris demanant la venda dels productes de primera necessitat a preu de taxa, i fent tancar les fàbriques perquè les obreres es sumessin a la protesta. Assumint que la revolta era exclusivament femenina, no permeteren fins al dia 25 la participació de cap home en cap acte. Aquest fet és el que li dóna el seu caràcter exclusiu, almenys a casa nostra i fins on hem pogut investigar.

També fou característic d'aquesta protesta l'actitud adoptada en voler involucrar a totes les dones de totes les classes socials i activitats. Sembla que a les primeres que es dirigiren foren les ballarines i cantants i dones de "companyia" que treballaven en les nombroses sales que hi havia al Districte de les Drassanes, especialment al Paral·lel. Amb una mentalitat un xic moralista, consideraren les dones que es manifestaven que si no hi havia prou ingressos pels articles quotidians, tampoc hi havia d'haver pels "vicis". Obligaren a criades a deixar de fer la compra pels senyors i fins i tot una dona de les classes benestants fou obligada a baixar del cotxe i unir-se a una manifestació portant una pancarta en què es reclamava respectar el preu de taxa dels productes.

D'altra banda també s'actuà contra botiguers. Molts d'aquests abaixaren persianes i es negaren a vendre els seus productes adduint que no tenien existències. En molts casos es va registrar l'establiment i, en comprovar la falsedat del que deia el comerciant, se'ls van obligà a vendre al preu de taxa. Carros carregats amb carbó foren assaltats i la mercaderia repartida, i ja el primer dia es van donar casos d'apropiar-se dels productes i no pagar-los.

Tot això no passaria d'anècdota però de seguida es formaren comissions que anaren als barris a buscar a les obreres que allà treballaven: Sans, Gràcia, Sant Martí... Eren el centre de la producció tèxtil on la mà d'obra femenina era majoritària. Eren barris on les dones ja tenien experiència en la lluita. Havien deixat la feina el 1913, quan el Sindicat del tèxtil ordena l'atur en demanda de millors condicions laborals i elles havien respost i fins i tot obligaren als homes a marxar junts a banda i banda de les gruixudes manifestacions on elles ocupaven el centre i més ample espai dels carrers perquè elles, les obreres, eren la massa laboral majoritària al sector. I el 1909, encara poc estudiada, van fer vaga les camiseres.

Havien tornat a la lluita en la vaga convocada pel sindicat "La Constància" a l'estiu de 1916 on a finals de juny s'aturaren 250 fàbriques i 26.000 treballadors, d'aquests més de 24.000 eren dones i que es mantindrà gairebé fins a l'agost. Però en aquests conflictes elles eren protagonistes secundàries, seguien les directrius dels dirigents del sindicat que eren homes ["La Constància" fou probablement el sindicat de l'Art Fabril (tèxtil) més important que hi havia a Catalunya. Sabem que el 1913 encara no s'havia afiliat a la CNT. Ho feu el 1916, tot i que no estem segurs de què a l'estiu ja s'haguessin integrat]. Aquesta vegada, al gener de 1918, els homes no hi eren, no se'ls volia, donant a la revolta un cert caràcter de gènere que no havia existit en les altres reivindicacions. La consciència va ser clara, la dona treballadora tenia un paper de primer ordre i a gairebé totes les fàbriques van parar tots, aquí sí que s'incorporà als homes. El 25 de gener, segons *La Vanguardia* havia aturats 1.750 homes i 24.022 dones. Tampoc era un rebombori, hi havia una intuïció d'on estaven les dones més explotades com ho demostra les interpel·lacions a les criades i treballadores dels cabarets. Tanmateix existia un grup nombrós i menys visible, les cosidores, les modistes. D'aquestes *Solidaridad Obrera* diu que són "semiaburguesadas" [*Solidaridad Obrera*; divendres, 18 gener 1918] però també elles són obligades a aturar-se.

Davant aquesta situació, només dones que criden, la resposta de Guàrdia civil i policia va entre el desconcert i la indecisió, no acaben d'atrevir-se a fer càrregues dures. Les demandes són prou mesurades, que es respecti la taxa i no s'estafi en el pes; que el carbó sigui sec i no tingui pedres i terra barrejats. Es parla amb el governador i amb l'alcalde. S'improvisen mítings i quan la força pública no els

permet, les dones marxen i multipliquen les reunions a qualsevol lloc amb menys públic però en molts més actes. Es negocia els preus fixats però *Solidaridad Obrera* els considera un escarni, fora de l'abast de les economies obreres. Arribats al dia 13 ja hi ha un salt qualitatiu, les forces de la Guàrdia civil s'aquarteren.

En aquest moment el moviment comença a dividir-se. Amàlia Alegre, que ha estat la líder de primera hora, qui ha penjat el cartell origen formal de la revolta i que sembla que pertanyia al Partit Radical, comença a ser qüestionada per la resta de dones. Al mateix temps ella i les seves partidàries es mostren en desacord amb l'assalt a les botigues que ja han deixat de ser actes esporàdics, trapelleries de dones de vida alegre i són més freqüents, justificats i fins i tot animats des de les pàgines de *Solidaridad Obrera*. Desaproven qualsevol acte de força. A partir del dia 13 doncs, hi ha un tomb en aquest procés.

Durant tots aquests dies hi ha hagut diferents manifestacions, la central es concentrava al carrer Olm, on s'havia penjat el pasquí cridant a la revolta i acostumava a arribar-se al Govern civil i a la Plaça Sant Jaume, seu de l'Ajuntament, a la recerca de notícies sobre la taxa i pressionar a les autoritats als temps que es denunciaven els abusos dels comerciants que de forma majoritària rebutjaven els preus fixats. Altres grups es reunien a la Plaça Espanya, o a Sant Martí i es dirigien al mateix lloc. El dia 14, se seguirà la mateixa rutina però aquesta vegada, quan la comissió es troba parlant amb el governador, que ha sortit d'una reunió de la Junta de Subsistències per atendre-les, un altre grup de dones entra al Govern civil i també volen assistir a la reunió, com a conseqüència d'això es forma un grup massa gran per la resistència de la barana de l'escala i cauen moltes dones i algunes queden ferides.

Un altra versió diu que l'allau es produeix perquè la resposta que el Sr. Auñón dona no satisfà a les dones que esperen a l'escala i al vestíbul de l'edifici. Tot i això hi haurà una discrepància entre la comissió que ha entrat a parlamentar i les dones que atenen fora: aquestes ja no es conformen amb una taxa, volen que les subsistències tornin als preus que hi havia abans de la guerra. I és aquesta diferència en els objectius que es proposaven el que agreujarà i marcarà la separació entre dos corrents ben diferenciades en el sí de la protesta. Pocs dies després Amàlia Alegre protestarà perquè se la considera una traïdora al moviment. Des de les pàgines de la *Soli* sense fer esment del seu nom, ja es parla de maniobres i rendiments polítics i electorals buscats pel Partit Radical arrel dels motins i es denuncia sense embuts a Emiliano Iglesias.

Mentrestant, i des del mateix diari hi ha qui crida a què les mercaderies siguin agafades sense pagar. En aquest moment al capdavant de la vaga ja hi són dones molt més d'esquerres i anarquistes. Especialment significatives són la Lola Ferre, Libertad Ródenas la qual adquirirà una especial rellevància a la Guerra Civil i dintre de la revista *Mujeres Libres*, i Rosario Dolcet qui, pot ser en aquest moment, era la més capacitada de totes encara que als anys 20 l'hem perdut la pista. Seran elles qui ja no trobin suficient la taxa assenyalada per la Junta de Subsistències i demanin una rebaixa en els preus en general, fins com a mínim el nivell que tenien al principi de la guerra i a més inclouran el preu dels lloguers sobre el que demanen una rebaixa del 50 %.

El conflicte es radicalitza, ja hi ha hagut sang pel mig. Hi ha dones detingudes i el moviment no és exclusiu de Barcelona. Salamanca, Sant Sebastià, València, Bilbao també s'han aixecat en protesta per unes condicions de vida que han empitjorat notablement des de l'inici de la guerra. I principalment a Màlaga, allà dues dones han mort en enfrontaments amb la força pública. Ja ningú veu a aquestes dones com a inofensives. El govern que també acaba d'estrenar-se, el rei ha destituït a Eduardo Dato i l'ha substituït per Manuel García Prieto, Marquès d'Alhucemas i considerat home de poc caràcter, es decideix a legislar sobre les subsistències encara que les seves disposicions no aconseguiran fer-se obeir. Ni tan sols és capaç d'imposar-se a les companyies ferroviàries, especialment la Companyia de ferrocarrils del Nord que té paralitzats a Galícia una sèrie de vagons carregats amb ous i altres productes amb destí a Catalunya sense que pugui donar explicacions de per què passa això.

Arribats al 18 de gener, més o menys, la situació del país la podem qualificar de caòtica. Com hem dit abans la carestia que pateix Barcelona és general a tot Espanya, les Juntes de Subsistències s'han generalitzat i cada una pel seu compte, ha pres disposicions perquè cap producte de primera necessitat surti dels límits del territori on té autoritat. Així trobem que la Junta de Subsistències de Lleida impedeix que arribi a la Ciutat Comtal una càrrega de varies tones de patates. Una majoria de botiguers tenen por i n'obren els seus establiments si no és per la força. Als mercats trobem la Guàrdia civil vetllant per l'ordre i perquè es respecti el preu de la taxa, principalment a la Boqueria, el mercat on va la burgesia i tot i això moltes parades resten tancades o es tanquen a mig matí.

El 1918 a Barcelona parlar de moviment obrer és parlar de la CNT i el seu òrgan de difusió més important i veu del Comitè Nacional és *Solidaridad Obrera*, la *Soli*. Aquest medi triga un parell de dies en copsar la importància del fenomen però una vegada que ho fa, es posarà decididament al costat de les dones. Les seves capçaleres augmentaran de mida i seran sempre igual: "Las huelgas del hambre". En un primer moment escriuen homes que reflecteixen la mentalitat paternalista i "protectora" cap a la dona, així el dia 17 un tal Manel Solé, en un article amb dedicatòria, "Para la mujer obrera", ens ofereix aquesta meravellosa mostra de solidaritat:

La mujer, la que por su sexo es considerada como ser débil, está destinada a la procreación y perfeccionamiento de la raza humana. Pero hoy, obligada a permanecer encerrada en la fábrica, que son como presidios, no puede en verdad responder a sus fines.

Com dèiem a l'inici, el treball productiu i remunerat de la dona era percebut com una desgràcia. Afortunadament els dirigents anaven una mica més enllà i al mateix número del dia 17 hi ha una nota del Comitè Confederal fent una reflexió força encertada de la situació, recollint les dificultats per les quals poden passar alguns comerciants i proposant una solució revolucionària:

Como quiera que la guerra ha desorganizado el mundo industrial y comercial y el principio de autoridad ha sufrido un rudo golpe, pues ya ni en la fuerza, su último apoyo, tiene confianza, hemos de prepararnos los sindicatos obreros para apoderarnos de la producción y distribuirnos los productos, lo propio que la propiedad individual ha de pasar a ser común.

I encara va més enllà en el reconeixement de la lluita que porten les dones, aquesta és: "acción directa y prolongan en España la gran revolución económica que se ha iniciado en Rusia y que alborea en la mayoría de las naciones de Europa".

És de les poques vegades que el Comitè es mostra tan decididament entusiasta amb la Revolució russa, encara que el que més interessa aquí és el reconeixement que fa de la transcendència de les protestes que estan portant a terme les dones. Potser, tenia present que foren les dones russes les que el 8 de març de l'any anterior organitzaren una revolta en demanda de pa i que això fou el detonant de la Revolució de febrer que fa fora el Tsar.

El dia 18, recollint els esdeveniments del dia 17 la ruptura entre totes dues tendències es oficial, a més la repressió s'ha fet més dura. El primer toc d'alerta el dona el fet que es demana el Palau de les Belles Arts per fer un míting i l'alcalde denega el permís. L'acte es farà finalment en "El Globo Cautivo" situat al Saló (passeig) de Sant Joan. Cap home va poder entrar, tret dels periodistes acreditats. Les protagonistes indiscutibles seran les dones properes a la CNT i la líder del primer moment, Amàlia Alegre, només podrà defensar-se de les acusacions de traïdora i venuda. Després es presentarà a la redacció de *El Diluvio* per anunciar que es retirava del moviment en veure que s'utilitzava la violència amb la que no estava d'acord.

El diari que dona una crònica més llarga de l'esdeveniment és la *Soli* i explica el desordre en els parlaments, però recull alguns com el de la Roigé que reclama que les autoritats confisquin els comestibles que tenen els acaparadors o, amenaça, ho faran les mateixes dones. Malgrat la seva radicalitat, acaba caient en la mentalitat tradicional perquè termina dient: "Si nos atropellan nuevamente,

nuestros compañeros, nuestros hermanos, están prontos a salir a la calle en defensa de nuestra dignidad. Ellos esperan nuestro aviso”

També radical i política es mostra Rosario Dolcet perquè creu que els que aconsellen medis persuasius estan equivocats o, denuncia, pertanyen a algun partit polític que vol atribuir-se la paternitat del moviment. Però el moviment és un fet social que ens afecta a tots per igual.

Malgrat la confusió que el periodista atribueix al desenvolupament de l'acte, el cert és que arriben a unes conclusions aprovades per unanimitat i que passem a llegir:

Ante la incapacidad de las autoridades y de la Junta de Subsistencias, pedimos:

1º Que los artículos de primera necesidad se den al mismo precio que estaban antes de la guerra para poder resolver el problema económico que tan directamente afecta a la clase trabajadora.

2º Ante los injustificados aumentos en los alquileres de las casas para obreros, éstos piden que se rebajen un 50?%

3º Que ante el desbarajuste que existe en los transportes, una de las principales causas de las subidas de las subsistencias, que el gobierno obligue a las Compañías ferroviarias a la reposición de los 6.000 obreros despedidos [Ja hem parlat de la vaga dels ferroviaris que va reproduint-se en aquests anys de forma periòdica i que té un dels seus punts àlgids a l'agost de 1917, per tant no havia passat ni mig any.]

Amb això sembla que el míting es dóna per acabat. Moltes de les assistents marxen però al voltant de la tercera part resten a l'establiment i encara afegiren un altre paràgraf: "Que sean destituidos de sus cargos el gobernador civil de Barcelona y el inspector de policía Bravo Portillo, autores de los atropellos contra mujeres indefensas [de nou la trampa de jugar a ser febles] se han cometido estos días".

I és que des de feia un parell de dies ja hi ha càrregues contra les dones que protesten o s'arreglen per escoltar qualsevol discurs o míting improvisat. Bravo Portillo és l'encarregat d'aquesta feina que ell compleix a la perfecció. Bravo Portillo era ben conegut pels sindicalistes, espia alemany, llest, rumbós i groller, la seva complicitat en l'enfonsament d'un mercant espanyol on moriren tots els tripulants serà demostrada al mes de maig següent i a la tardor de 1919, va morir en un atemptat del què tots els cenetistes s'alegraren.

A partir d'aquest moment el moviment prendrà una direcció molt més radical i en conseqüència també les autoritats modificaran la seva actitud. D'una banda la Junta de subsistències publicarà el dia 18, l'endemà del míting, els preus obligats dels productes de primera necessitat, tanmateix aquests no convenceren a ningú. Les noves dirigents del moviment donaren els preus que elles pensaven justos i que eren molt inferiors. Per la seva part els propietaris, els comerciants, els burgesos en general reclamaren allò que més aprecien: ordre. També ells visitaren al governador i fan reclamacions i manifestos. El dia 22 *La Vanguardia* publica l'exposició que la Societat de Comerciants en Carbó Mineral ha dirigit al ministre de Foment. En ella neguen l'existència d'acaparadors perquè tampoc hi ha proveïdors. Cinc dies després l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre diu que no es pot vendre per sota dels preus de cost. Mentre que la Cambra de Comerç i Navegació el dia 24 contestava a una consulta feta el dia abans pel governador respecte als preus, i apuntava en una direcció en la qualensem que tenia raó, no era possible resoldre el problema de forma local, la solució havia de venir d'un plantejament global.

Fins i tot el bisbe es veu obligat a fer una pastoral que es publica el dia 23, posant l'atenció en el patiment de la població per la carestia d'aliments i l'augment de preus.

El dia 24 el senyor Auñón fou destituït i el Sr. Prats li prendrà el relleu de forma provisional fins a l'arribada del nou governador González Rothwos. Un dia abans, el 23 de gener, Lola Ferré, anarquista,

aconseguí parlar en un míting improvisat al costat de la Monumental davant de 4.000 dones, anava a ser desnonada l'endemà perquè li havien pujat el lloguer de 3 pessetes a 13 i l'endemà, dia 24, tot de dones estaven davant de la porta de Lola Ferré impedit el compliment de l'ordre judicial i convertint-se en un precedent de la moderna PAH. Era molt més del que la burgesia i la gent d'ordre estava disposada a suportar. Per això el dia 26 el govern declarà l'estat de guerra a Barcelona i el Capità general José Barraquer prengué el comandament de tota la ciutat mentre un esquadró enviat especialment es desplegava pels carrers.

Les fàbriques a poc a poc retornaren a obrir i també a poc a poc les obreres es reintegraren a la feina. No hi hagué més actes de les dones i les subsistències deixaren de ser notícia de primera plana. El portaveu de la CNT, *Solidaridad Obrera*, fou tancat durant més de 2 mesos. L'activitat laboral de totes maneres no es normalitzà perquè els contramestres iniciaren una vaga que una vegada més destorbarà el ritme de la ciutat.

Conclusions

Les condicions que van confluïr el gener de 1918 i que provocaren la vaga de subsistències, demostren que la situació d'Espanya durant la Gran Guerra està lluny del tòpic simplificat que s'ha imposat i es repeteix contínuament, que fou un moment de gran prosperitat econòmica. Tot i que sí es dona una acumulació de capital prou important. La indústria patí una gran carestia de matèries primeres i energia. D'altra banda Espanya fou el país neutral que més pèrdues patí en la seva flota mercantil i, en conseqüència, també el país neutral on més vides humanes es van perdre.

La vaga de subsistències tingué tres protagonistes, les autoritats, els comerciants i les dones. Les autoritats prengueren decisions tardanes i insuficients que no satisfieren a ningú i que a més no aconseguiren que fossin respectades pels venedors ni per les grans companyies. En concret la companyia ferroviària dels Ferrocarrils del Nord desatengué les reclamacions que el govern li fa per normalitzar el tràfic ferroviari, però també fou culpable la MZA en permetre que bona part dels seus vagons fossin utilitzats com a magatzems i estiguessin aturats dies i dies sense ser descarregats i, per tant, inutilitzats per circular de nou amb transports de mercaderies.

Els comerciants adoptaren una actitud desafiant i també mantingueren la seva "vaga" en baixar persianes i negar-se a obeir la taxa. Podríem trobar justificació en el fet que també a ells se li encarien els productes però la protesta també anava dirigida a les pràctiques que eren habituals d'estafar en el pes o vendre productes d'una qualitat inferior a la que es pagava. Tanmateix molts negociants no poden ser inclosos en aquesta categoria. Ja hem parlat al principi de com els mateixos membres del govern o del Congrés eren els més involucrats i interessats a exportar tot el que podien als països bel·ligerants. Malgrat el temps que dediquen al tema de les subsistències, no hi havia interès real en la solució del problema. A més no s'enfronta com un problema de país, a cada localitat s'actua per solucionar el "seu" problema quan aquest era un problema global i requeria decisions globals. El tancament en si mateixos tot i que de moment semblava alleujar la pressió, repercutia en altres poblacions i a la llarga retornava agreujada a la primera que havia pres mesures. Encara, però hi ha una altra raó per l'actitud indolent de venedors i negociants. Fa encara no mig any de la crisi de 1917. Tot just començar gener i molt poc abans que l'Amàlia Alegre pengés la seva convocatòria, Madrid ha quedat incomunicat mentre es resolvia una revolta de les Junes de sergents. Estem doncs davant d'un govern feble, molt feble, amb moltes dificultats greus per imposar la seva autoritat, sense cap confiança en ser obeït. Quan els desordres esdevingueren d'una certa intensitat i la protesta passa de mans moderades a d'altres més extremistes, la seva reacció fou la tradicional de la burgesia d'aquest país sempre: l'ús de la força. Va fer servir la força per mantenir els preus de la taxa de forma esporàdica i feble però no podia consentir la protesta de les classes treballadores. Aquest objectiu sempre aglutinava a autoritats, forces armades i burgesia.

El conflicte durà quinze dies justets. No és massa temps per observar evolucions importants i tot i així es

donaren. Els aldarulls venien de lluny perquè la carestia i l'augment de lloguers ja es feien sentir abans d'acabar 1915. Al gener es fa un primer pas, organitzar la protesta. Parlar amb les autoritats que sí que tenen capacitat de decisió i reclamar que imposin i facin obeir les seves ordres. Es pren consciència de què la situació no afecta només a les mestresses de casa, que el conflicte és un conflicte de classe, les dones burgeses poden assumir l'augment de preus, i també que és una qüestió tradicionalment femenina i que han de ser les dones les encarregades de solucionar-ho.

Al cap de pocs dies encara es va més lluny. Es creu i se sospita que la protesta està sent manipulada per un partit i són aleshores, les dones pròpiament treballadores les que dirigiran el conflicte i radicalitzaran les seves demandes. Ja no hi ha prou amb respectar el preu de taxa i cal tornar als preus anteriors a la guerra. L'encertat d'aquesta anàlisi queda demostrat quan els preus fixats per la Junta de subsistències queden molt lluny dels que demanen les dones.

Els homes treballadors també fan la seva evolució. Es passa de no parar atenció a donar suport al procés però des d'un prisma indulgent i paternalista; com l'admiració que provoca l'acte que fa una persona a la qual consideràvem incapaç de fer-ho, a reconèixer el seu valor dintre de la lluita obrera on s'aplica la tàctica preconitzada per la CNT, l'"acció directa" i, per una vegada, es lliga aquest moviment amb un moviment més internacional i global i amb la revolució russa [coincideix en el temps amb vagues que hi ha a Alemanya provocades també per la carestia i que s'esperava, especialment en algun sector del Partit bolxevic, que acabarien amb la victòria dels comunistes en aquell país] .

Alguns autors parlen de la intervenció d'elements estrangers en les revoltes. No cal acudir a conspiracions per entendre la protesta. La situació era prou complicada com perquè la resistència hagués arribat a un límit. Altres parlen d'un rebombori del pa, una protesta violenta i cega. Com diuen Rudé i Thompson, aquestes revoltes poden semblar purs esclats de violència però tenen sempre un objectiu i una clara percepció de l'estat d'explotació al que estan sotmesos.

Com hem dit la duració fou curta i sense prou temps per fer madurar més conclusions. Les dones que es manifestaven acabaren tenint clara la idea de què estaven sotmeses econòmicament i explotades tant en el treball com fora i que aquesta situació era una mena d'esclavitud. No tenim tan clara la idea què compreguessin que també estaven sotmeses pels seus companys, els homes. Fins i tot al míting de la Monumental, Lola Ferré acaba demanant l'ajuda dels homes. Elles mateixes s'autoqualifiquen de febles i, d'alguna manera, incapaces d'assumir el seu destí. La seva reivindicació queda dintre de les dificultats de la llar, el regne de la dona, el treball a la fàbrica, al taller, a la botiga no apareixen en les seves reclamacions, ni s'insinua en cap moment el seu protagonisme com a obreres malgrat el protagonisme d'aquestes, ni es protesta per la seva discriminació salarial el que ens fa sospitar que encara, per aquelles dones, el treball, la independència econòmica no eren percebudes com una aspiració.

Article sorgit de la conferència pronunciada per Soledad Bengoechea i María-Cruz Santos, al Museu d'Història de Barcelona, el 6 de juny de 2016.

Referències

Alberich, S. (2014). Vaga social: la vaga de totes. *La Directa* <https://directa.cat/vaga-social-vaga-de-totes>. Consultado el 28 marzo 2016.

Borderias, C. (2008). *La Historia de las mujeres: perspectivas actuales*. Barcelona: Icaria.

Golden, L. (1985). The women in command: The Barcelona Women's consumer war of 1918. *Historical Journal. The Journal of the UCLA Department of History*, (6), 5-35.

López del Castillo, M. (1996). Una visió de Gènere dels moviments socials barcelonins (1913-1918).

Sastre, M. (1915). *Las huelgas en Barcelona y sus resultados durante los años 1910-1914 ambos inclusive*. Barcelona: Barcelonesa, S.A.

Per citar l'article: Bengoechea, S i Santos, MC (2016). El motí de les dones de 1918: la vaga de subsistències, *Catxipanda*(2).Recuperat (data de visualització), a <http://catxipanda.tothistoria.cat/4Ozcx>